

مضامین شعر فارسی

مترخدیجه حاجیان

عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

۱۳۹۶

مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی

دانشگاه تربیت مدرس

سرشناسه: حاجیان، خدیجه، ۱۳۴۳
عنوان و نام پدیدآور: مضامین شعر فارسی/خدیجه حاجیان؛ [برای] مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه تربیت مدرس.
مشخصات نشر: تهران: دولت علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۰۰ ص.
شابک: ۳۳۵۰۰۰ ریال 978-600-98180-1-3
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: شعر فارسی -- زمینه و موضوع
موضوع: Persian poetry -- Themes, native
موضوع: شعر فارسی -- تاریخ و نقد
موضوع: Persian poetry -- History and criticism
شناسه افزوده: دانشگاه تربیت مدرس. مرکز تحقیقات زبان و ادبیات فارسی
رده بندی کنگره: ۱۳۹۶ / ۲ / ۳۴ / PIR
رده بندی دیویی: ۸۱۰ / ۰۸
شماره کتابشناسی ملی: ۹۷۰۶۹۹

انتشارت دولت علم
نام کتاب: مضامین شعر فارسی
پدیدآور: دکتر خدیجه حاجیان
تاریخ انتشار: زمستان ۱۳۹۶
شمارگان: ۱۰۰۰
قیمت: ۳۳۵۰۰۰ ریال
شابک: 978-600-98180-1-3
نشانی: تهران - خیابان انقلاب - روبروی دانشگاه تهران - پاساژ فروزنده - واحد ۴۱۲
تلفن: ۶۶۴۷۷۶۲۵

کلیه حقوق این کتاب نزد ناشر محفوظ است.

فهرست

۹	پیشگفتار.....
۱۱	مقدمه.....
۱۷	بخش اول: مبانی نظری.....
۱۷	پیشینه بحث.....
۱۸	مضمون سازی در ادبیات.....
۲۰	معانی اصطلاحی «مضمون».....
۲۱	الف. مضمون به منزله‌ی درون‌مایه.....
۲۳	ب. مضمون به منزله‌ی رنگ‌های اندیشه.....
۲۳	ج. مضمون به منزله‌ی تصویر (ایماژ).....
۲۵	د. خیال شعری و مضمون.....
۲۸	ه. مضمون به منزله‌ی موضوع.....
۳۱	و. معنای معنا و مضمون.....
۳۲	۶. مراد ما از مضمون در تحقیق.....
۳۵	۳. سبک‌های مضمون‌آفرینی.....
۳۸	۴. متغیرهای تحقیق بر اساس تعریف ما از مضمون.....
۵۳	۷. تشبیه استخدامی یا همان استخدام.....
۵۶	جست‌و‌جوی مضامین چند غزل.....
۶۰	شرح مضامین در غزلی دیگر از حافظ.....
۶۴	بخش دوم: مضمون‌یابی در شعر حافظ و صائب تبریزی.....
۶۴	مقدمه.....
۶۵	مضمون‌یابی در شعر حافظ.....

۷۰.....	تحلیل مضامین چند غزل حافظ و چگونگی ساخت آنها
۷۵.....	۲. مضمون‌یابی در برخی اشعار صائب تبریزی
۸۵.....	تحلیل مضامین شعری کوتاه از شفیعی کدکنی
۸۹.....	رودکی
۹۹.....	کسائی مروزی
۱۰۵.....	منوچهری دامغانی
۱۲۵.....	فرخی سیستانی
۱۳۵.....	عنصری
۱۳۹.....	ناصرخسرو قبا.انی
۱۷۶.....	مسعود سعد سلمان
۲۰۹.....	سنایی غزنوی
۲۱۸.....	جمال‌الدین
۲۲۱.....	کمال‌الدین
۲۲۳.....	خاقانی شروانی
۲۵۷.....	نظامی
۲۶۴.....	انوری
۲۷۷.....	مولوی
۳۰۴.....	عراقی
۳۳۸.....	سیف فرغانی
۳۴۲.....	خواجوی کرمانی
۳۴۵.....	سلمان ساوجی
۳۴۷.....	حافظ
۳۹۳.....	امیر خسرو دهلوی
۳۹۳.....	منابع

پیشگفتار

مفهوم «مضمون» در زبان فارسی مانند بسیاری از مفاهیم ادبی دیگر مفهومی سهل و ممتنع است؛ در نگاه نخست - همان به نظر می‌رسد که این مفهوم چندان روشن است که نیازی به اندیشیدن از دیدگاهی نظری درباره آن وجود ندارد و به اصطلاح از بدیهیات حوزه ادبیات فارسی است؛ درحالی که مضمون یکی از مهم‌ترین مفاهیم انتقادی و مرکزی ادبیات در جهان است. دستیابی به مضامین آثار ادبی در دنیا کاری بسیار تخصصی و دشوار و درعین حال، بنیادی شناخته می‌شود. ارتباط مضمون با کار نظریه و نقد ادبی نیز بر کسی پوشیده نیست، به گونه‌ای که برخی یکی از مهم‌ترین رسالت‌های نقد ادبی را دستیابی به مضمون می‌دانند؛ از چنین دیدگاهی مضمونیابی کاری انتقادی است که ضرورتاً باید ذیل نظریه‌ای ادبی صورت گیرد. معنای چنین رویکردی در وهله اول آن است که مضمونیابی کاری بسیار تخصصی است؛ درحالی که در جامعه ادبی ما بیشتر با ویژگی آماری ترفند آمیخته شده است. جستن مضامین در آثار ادبی به هیچ روی کاری صرفاً آماری نیست؛ بلکه در بسیاری از موارد، آمار شاید بتواند آن را عینی نماید و به دستیابی به آن کمک کند. در این زمینه با یقینی‌تران گفت، با وجود این که مضمون، موضوع اندیشه بسیاری از صاحب نظران زبان و ادبیات فارسی بوده است، هرگز حدود آن مشخص نشده است و به ویژه عملاً کار مضمونیابی براساس تعریف علمی آن صورت نگرفته است. مانند بسیاری دیگر از موضوع‌های ادبی، مضمون نیز مبتلا به سامان نیافتگی نظری است.

دشواری دیگر در پرداختن به این موضوع، مربوط به ویژگی چندمعنایی کلمه مضمون در زبان فارسی هم هست. در این زمینه به ویژه اختلاط آن با «موضوع» منشأ بسیاری از تشتت‌ها بوده است و به سردرگمی‌ها و گاه انحراف‌ها از معنای علمی آن افزوده است. با عنایت به

دشواری‌های ماهوی موضوع و نیز دشواری‌های ناشی از گستردگی حوزه تحقیق، در این پژوهش کوشیده شده است در حد توان تصویری از چگونگی دستیابی و مطالعه مضمون با نگاه و تعریفی دیگر در شعر برخی شاعران نشان داده شود.

شاعران بیشتر از شاعران سبک خراسانی هستند، هرچند شاعرانی نیز از سبک عراقی نیز ضمیمه شده‌اند؛ اما از آنجایی که این پژوهش دنباله دار است تصمیم بر این است مضامین شاعران سبک عراقی در یک طرح پژوهشی جداگانه بررسی و تحلیل و با توجه به سبک‌شناسی شباهت‌ها و تفاوت‌های مضامین این دو سبک شعری با هم مقایسه شوند و چه بسا بتوان تفاوت سبک‌ها را با تفاوت مضامین شعر هر دوره نشان داد؛ کاری که تا کنون در حوزه تحقیقات ادبی کمتر به آن پرداخته شده است.

www.ketab.ir